

SZENTI TIBOR

A halál

Összefoglalás ♦ *A halál nemcsak biofizikai és biokémiai esemény, hanem az elmúláshoz vezető folyamat, amit a tanatólogusok jól ismernek. A tanulmány – amely a szerző most készülő „Rendhagyó Lexikon” című, 62 szócikket földolgozó esszékötetéből való – arra vállalkozik, hogy a halált mint filozófiai kérdést teológiai és természettudományos ismeretek alapján egymáshoz közelítse. A tudomány 20. századi fejlődése ezt lehetővé tette, és az angol Paul Davis ennek lehetséges voltát könyveiben igazolta.*

Az itt bemutatott esszé szerzője megfordította azt a hemingway-i gondolatot, hogy az ember elpusztítható, de legyőzni nem lehet. A történelem és a természet számtalan kataklizmája bizonyította, hogy az ember nagyon is veszendő. A kérdés az, hogy halálával sikerül-e elpusztítani? A tanulmány int attól, hogy a „porból vétettél, porrá leszel” („semmivé válsz!”) teóriát, mint „végső történet” elfogadjuk. Bemutatja az ember kettős, egymással ellentétes küzdelmét a teljes megsemmisülés és az öröklét eléréséért, fölillantja a halál sokoldalúságát. Az ember egyrészt a test teljes pusztulása ellen a mumifikációtól, a zombie és apalliker „készítésen” át a tetem mélyhűtéséig (fagyasztásáig) többféle utat kipróbál; másrészt – illetve ezzel párhuzamosan – a test teljes fizikai megsemmisítését az egyre tökéletesebb hamvasztással, a hamvak szétszórásával vagy épp elfogyasztásával igyekszik elérni.

Az einsteini energia–anyag egyenértékűségi egyenlet bizonyítja filozófiai mondanivalója által, hogy az ember fizikailag is elpusztíthatatlan. Csak személyiségét és tudatát veszti el, de más formában visszatér a természetbe, így válik halhatatlanná. Függetlenül attól, hogy valakinek van-e transzcendentális fogódzója, ez hitet és reményt adhat a halállal illetve a gyász lelki traumájával nehezen szembenéző olvasóknak.

A halál tudományával foglalkozó szakemberek, a *tanatológusok* egy része azt állítja, hogy a halálhoz semmi közünk. Amíg létezünk, nem éljük át, nem tudunk róla. Amikor e világból végleg elköltözünk – beáll a vissza nem fordítható agyi és biológiai halál – akkor pedig azért nem gond többé, mert megszűnünk, és nem vagyunk rá képesek, hogy foglalkozzunk vele. Következésképpen, a haláltól nem kell félnünk, legföljebb az azt megelőző testi-lelki szenvedésektől, viszont az orvostudomány ezeket már egyre jobban kezeli.

A vallásfilozófiák szerint a halál nem más, mint maga a földi életünk, amely tele van bűnökkel, szenvedésekkel és kudarcokkal. Valódi, hosszú életünk a földi pályafutás után kezdődik, amikor minden evilági kötöttségtől megszabadultunk. Van, akinél megfelelő életmóddal, meditációval már életében, az átlagembernél pedig állítólag a földi élet befejeződése után történik meg az a *megvilágosodás*, amikor megnyílik *harmadik szemünk*, amellyel többet látunk, mint az anatómiailag és élettanilag velünk született látószervünkkel. Abba az *ezoterikus* világba látunk bele, amely az örök életben vár ránk. Főlegesen ezt tehát halálnak nevezni, hiszen ez éppen egy halálon túli élet vagy állapot.

Amikor „*Isten saját arcára és hasonlatosságára teremtette az embert*”, ezzel világosan kinyilatkoztatta, hogy magából adott számunkra egy alapvető tulajdonságot: a halhatatlanságot. Ma már egyre kevésbé kérdés, hogy kezdetben volt-e *ősrobbanás*, vagyis a világmindenség születése, illetve hogy a világ végén lesz-e *összeroskadás*, azaz teljes megsemmisülés. Mind inkább világosabb lesz, hogy volt kezdet, és már világvége is előfordulhatott, csak azt nem tudjuk, hogy jelenlegi kozmoszunkat ezen természetes folyamatok sorában hányadikként tarthatjuk számon? Univerzumunk pusztulásával az egész körfolyamat ugyanúgy előlről kezdődik, miképp az évszakok váltakoznak mérsékelt égövünkön, ahol számíthatunk rá, hogy a „halott” tél után az „életre kelő” tavasz következik.

A matematika, a fizika és a csillagászat nagy fölfedezése az volt, hogy az anyag sohasem vész el, csak átalakul egy másik létezési formába, és energiaként majd újra teremti

látható illetve kézzel fogható önmagát, az anyagot. E két formáját úgy váltogatja, miként a lombhullató fa a leveleit. Ősszel a fa visszaszívja a levelekből a számára létfontosságú, az asszimilációhoz szükséges zöld testeket, a *klorofilt* – ezért sárgul, fakul ki és hullik le a lombja – majd tavasszal a kibontakozó és levéllé növekedő rügyekbe visszajuttatja azt. Az univerzum is így gazdálkodik önmagával, az atom részecskéivel, anyagát a fáknál lejátszódó folyamathoz hasonlóan szabadítja föl, illetve újítja meg energiaként, amelyből visszaépíti az anyagot. Ennek a körfolyamatnak tagja az ember is, mint anyag és energia.

Gyakran mondják, hogy „*semmik vagyunk, csak egy porszem*”. Tehát néhány molekula, vagy még annál is kisebb rész, és mindaz, ami életünk után marad, csupán pár atom. Ez pedig óriási dolog! Gondoljuk át, mekkora értéket képviselhet néhány anyagi részecske? Lúgban, savban, tűzben, vízben, energiák ráhatásával stb. föloldhatatlan, elpusztíthatatlan, sőt ezekkel elegyítve akár meg is sokszorozható.

Elmúlásunkban nem szűnünk meg, csak az anyag átrendeződik más, egyszerűbb, de jóval stabilabb molekulákká, de – ezek akár csillagporból valók, akár „*isa pour es homu vogymuk*” – mindannyian része maradunk annak az anyagi világnak, amelyből születünk, és ahová visszatérünk. Ezen átalakulás során az összetettből az egyszerű felé haladva energia szabadul föl, amely – bár megfoghatatlan és kimutathatatlan – éppen úgy itt marad, miként az anyag. A hittel élő ember számára ez jelenti a *lelket*, más eszmerendszer szerint a *sztanzanciát*. Nem az a lényeg, hogy az emberek miként nevezik; hanem az, hogy elpusztíthatatlan, mert a természetnek, az anyag-energiavilágnak szerves része. A való világ összeroskadása után is újraéled, vagy anyag vagy energia formájában, tehát nem lesz semmivé. Így marad fenn halhatatlanságunk.

A művelődés több ezer éves múltjára visszatekintve érzékelhető, hogy az ember halálhoz való viszonya mennyire kiforratlan. A romlandó testet, magát az anyagot erőltetett módon kívánja hol maradásra készíteni, hol teljesen elpusztítani szellemi érettsége, magatartása változásainak függvényében. Ezt nem értékelhetjük fejlődésként, csupán a téma körüli kerengésként: a halállal kapcsolatos problémák földolgozatlanságáról tanúskodik.

A mesterséges mumifikáció az egész világon ismert, ahol kultúrnépek laknak. Évezredek óta gyakoroljuk módszerét. Anyagi testünk megmaradását késleltetjük vele, de a földi élet megszűnését nem tudjuk elkerülni. Mai legmodernebb – elsősorban az USA-ban gyakorolt – változata az elhalt mélyhűtése. Elnézést az illetlen kifejezésért, de e „konzerválási kísérletre” a legjobb szókapcsolat a „testbefőtt készítése”, melyet a célból követnek el, hogy kivárják azt a bizonytalan jövőt, amikor majd gyógyíthatóvá válik az a betegség, amelyben a hibernált meghalt; de még távolabbi vágy az, hogy egyszer felfedezik a halhatatlanság génjét, amelynek életadó módszerét majd alkalmazhatják.

Ugyanazon korban, amikor a testet tartósítani igyekeztünk, elkezdtünk hamvasztani is. A hamvakat urnákba rejtve megőriztük vagy szétszórtuk. A maradványokat szent folyóba, tengerbe, a föld felszínén öntöttük ki. Ma ismét divattá vált, s mi a hamvakat a temetői „rózsák kertjében” vagy épp repülőről szórjuk szét. Így szeretnénk megoldani, hogy testünk végleg eltűnjön; egyesek azt, hogy vele emlékük is a földre mosódjon. Korunkban létrejött a klónozás lehetősége is, amely az egyén különleges túlélését célozza. Egyszer tehát önmagunkat a végsőkéig pusztítani akarjuk, máskor megmaradásra készítjük.

Az ember azért különleges lény, mert vágyakkal és érzelmekkel rendelkezik. E két fogalom kiegészíti egymást. Akiben vágy van, az kíván valamit, és érzelmeivel fejezi ki, ha elérte célját. Az élet tehát azért egyszerű, egyéni és megismételhetetlen, mert célt ad létünknek. Az állat is él, de megfogalmazott, értelmes céllal, tehát egy olyan jövőképpel, amit az elkövetkező időszakban szeretne megvalósítani, nem rendelkezik. Éppen ezért akkor sincs benne öröm, kielégültség, ha számára valami beteljesedett, például hozzájutott kedvenc táplálékához. Ennek köszönhető, hogy újabb feladatot sem tud maga elé kitűzni, mely az ember esetében ha eredményesen oldódik meg, hajtóerő mind az egyén, mind a faj számára.

A halállal ezt az életet veszítjük el, vele küzdelmünk színterét, és ezt sajnáljuk. A buddhizmusban az újjászületések körforgása után a vágytalan *nirvána* a »*kialvás*«, ill. *minden vágy és szenvedés megszűnése* vár ránk. Tegyük rövid kitérőt, és magyarázzuk meg a nirvána fogalmát. „*Az egyén (lélek) teljes megsemmisülése, ill. annak helye*” –

fogalmaz tömören az Alapismereti Kislexikon. A Magyar nyelv értelmező szótára szerint „...az egyéni lét teljes megszűnése és a legfőbb szellembe való beolvadás, mint a legtökéletesebb boldogság állapota...”, vagyis a léttelenséget nyújtó *teljes föloldódás*, a létezés és a *szanszára* – mely elkerülhetetlenül összefügg a szenvedéssel és az újjászületéssel – ellentéte. A nirvánában vár ránk a nem földi értelemben vett *szabadság*, *nyugalom* és a *gyönyör*, vagyis az, hogy nincs tovább szanszára. (A meghatározások gyakran ki is térnek arra, hogy a magyar kifejezések csak „fordítások”, jelentésükben nem fedik annak buddhista tartalmát.) A nirvánában lévő ember a földi gyönyört nem érzékeli, mivel ott az egyén, a lélek teljes megsemmisülése következett be. Tehát nincs test = jelfogó és közvetítő rendszer, ill. nincs lélek = szenzor és feldolgozó vagy tudatosító központ.

A *nemlét* az **alkotó élet** számára negatív életszemlélet. Ha valamennyien csak meditálnánk, és arra összpontosítanánk, hogy „megvilágosodjunk”, vagy a földi élet vágyait leküzdve föloldódjunk a mindenségben, az emberiség már régen kihalt volna. Nem lenne földhöz ragadt hajtóerő, amiért küzdeni kellene, és amit megtartani érdemes. Az élet rendkívüli teljesítményekre sarkall bennünket; ösztönöz, hogy újabb értékeket hozzunk létre. Ezekhez ragaszkodunk, és életünk végén sajnáljuk itt hagyni.

Ez az önsajnálát és ragaszkodás hozta létre a halál egy olyan értelmezését, amely szerint az egy olyan mindent megsemmisítő erő, mely hátrányos, mi több, káros az emberre nézve. Vágyaink és érzelmeink jelentik az öntudatunkat. Aki fölfogja, hogy létezik, szeret, vágyakozik, akar, küzd, az tudattal rendelkezik. A tudat nélküli állat az életéért küzd, míg az ember a halál, az öntudata elvesztése előtt menekül.

Megszűnésünkkel az öntudatunk kétségtelenül végleg elenyészik, elvesznek vele vágyaink és érzelmeink. Megtisztulva vagy leegyszerűsödve, csak a lényeg marad, amelyből mint elpusztíthatatlan anyag-energia tömegeből újabb mikrovilág keletkezhet. Tételezzük föl, hogy van lélekvándorlás, és a halálunkkor távozott energiánk visszaköltözik egy szervetlen anyagokból átalakuló, szerves lény fizikai testébe. Ebben az új összetételben már nem azok lennénk, akik voltunk. Előfordulna, hogy férfiként távozva női testben, ember helyett féregként születnénk újjá; szegényként elmenve királyi

bölcsőben válnánk öntudattal rendelkező emberré. Talán még bizonyos *déjà vu* emlékezethatások is figyelmeztetnének bennünket korábbi létünkre, de azok, akik voltunk, soha többé nem lehetünk. Ezt a más anyagi szerkezet, az újonnan kapott test, a benne lévő génállomány, a testben életre kelő energia mennyisége és minősége mind-mind befolyásolja.

A halálunkkal, a testünk, vágyaink és érzelmeink elvesztésével tehát a tudatunk múlik el. Ez az, amely bennünk halandó. Többé már nem szemmel látjuk, hogy mi történik pusztulásunk után, nem füllel halljuk, nem tapintással, nyelvünkkel stb. érezzük, hanem az egész mindenségbe beleépülve, megmaradt lényegünkkel „érzékeliük”. Az *egyén* a halandó. Amikor az összes egyed kihal – és egyszer ez is bekövetkezik itt a Földön, illetve ebben az univerzumban – eltűnik az emberi faj, majd a többi élőlény is. Elképzelhető, de bizonyíthatatlan, hogy a mindenségben máshol, más formában újabb élet keletkezik, és belőle további fajok születnek, virágoznak majd ismét kivesznek. Egyetlen dolog marad: a halhatatlan anyag-energia, mely időtlen, és bármilyen dimenzióban megtartja alaptulajdonságának legalább egy fontos részét: az újraformálódás képességét. Ennek az újjá alakuló világnak vagyunk mi emberek egyedenként is részesei, halhatatlanjai.

Fogadjuk el az egyedi és öntudattal bíró életet, mint a természet nagy ajándékát! Élvezzük emberhez méltó normákkal minden adottságát, de – mikor ebből az életből távoznunk kell –, ne legyünk szomorúak! Tudnunk kell, hogy csak oda térünk vissza, ahonnan jöttünk. Péter apostol állítólag azt mondta, hogy számára nyereség a halál, mert találkozhat Mesterével. Nekünk embereknek, mindannyiunknak így kéne gondolkoznunk, függetlenül hitünktől. A vallásos ember megszemélyesíti, és istennek nevezi azt, ami másoknak a teremtő és kormányzó, örök természet. Az biztos, akár így, akár úgy hívjuk, csak idő kérdése, hogy földi halálunkat beteljesítve, az öröklétben találkozunk vele. Ez adhat számunkra megnyugvást és valónkak értelmet.

*

Föltehetjük a kérdést, mi történt azokkal, és mit tapasztaltak, akik „visszajöttek a halálból”? Először vizsgáljuk meg, kik is azok, akik holtak voltak és életre keltek?

Könyvtárnyi szakirodalom számol be azokról, akik a *klinikai halál* állapotában különleges látomásokat vagy álmokat láttak: filmszerűen lepergett előttük egész életük, sötét alagúton mentek át, és annak másik végén a *Fénylényvel*, elhalt hozzátartozóikkal találkoztak stb. A jelenségbe, ami Isten és a túlvilág bizonyítékaként is fölfogható, az egyházak is belekapaszkodnak. A halálközeli élmények kutatásával ma is sokan foglalkoznak. (Konferenciákon vizsgálják, szakfolyóirata működik, újabb és újabb elméletek születnek vele kapcsolatban. Az igazság azonban az, hogy az agyműködés kutatása a jelenségre még nem tudott kielégítő választ adni.)

A klinikai halál állapota még nem a teljes halál. A szív leáll, de remény van újraindítására, és az élet reakciói is megindíthatók. Az ebből az állapotból visszahozottak kb. egyharmada él át halálközeli élményeket (ezt egyesek az agy oxigénhiányos állapotával, illetve sejtszintűen a széndioxid fölhalmozódásával magyarázzák). Csakhogy ők nem léptek át a valódi halál területére! Korábban már írtuk, hogy a halál nem egyetlen pillanat, hanem folyamat, és a halálközeli élmény ennek egyik szakasza lehet. A tanatológia mai meghatározása szerint, az élettani reakciók visszafordíthatatlanságával járó agyhalál bekövetkezte az a *folyamatszaksz*, amikor már nincs értelme a reszuszcitációnak. (Transzplantációhoz ebben az időszakban nyerhető szerv a donortól.) Igaz ugyan, hogy halottat még ebből az állapotból is „fel lehet támasztani”, csakhogy a jóvátehetetlen, tehát **visszafordíthatatlan agykárosodás** következtében *apalliker* lesz, azaz tudat nélkül élő, személyiségét veszített test, aki nem képes elmondani a halálon túli élményeit, és kapcsolatot sem tud teremteni. A legtöbbet gépen lélegeztetik. Csupán agytörzsi életet élnek, vagy ha önálló mozgásra képesek is, magukat ellátni mégis képtelenek, és állandó felügyeletet igényelnek. A gyors, teljes leépülés következtében haláluk visszavonhatatlanul bekövetkezik. Halálon túli, vagy *küszöbélmény* csak a szívhalálból újraélesztett emberek kis hányadánál fordult elő. Gyakorló aneszteziológus orvosok véleménye, hogy a legtöbb újraélesztett semmit sem észlelt „odaát”, azt sem tudta, hogy klinikai halál állapotába került. Az egész eseményt úgy élte meg, mintha mélyen aludt volna.

Látszólag hasonló állapot idézhető elő azzal a mutatóval, amikor az alapos koplálás, az emésztő- és kiválasztó-rendszer teljes kiürítése illetve a testnyílások lefedése után a fakír hetekre eltemeteti magát. Biológiai funkciói minimálisra csökkennek – akár a téli álomba hibernálódott állatok esetében –, szívverése, pulzusa, vérkeringése lelassul, vérnyomása minimálisra csökken. A köztudat szerint „meghal”, majd a megbeszélte idő után koporsóját kiássák, testnyílásait szabaddá teszik, és az élet lassan visszatér belé. Mintegy „önfeltámasztást” végez. A *vita minima*, azaz a *tetszhalálhoz* hasonlatos állapot azonban nem tévesztendő össze a klinikai halál stádiumával!

Halálon túli állapotba jutottnak vélték azt a *lucid*, vagy „*megvilágosodott*” személyt, aki látszólag teljesen öntudatlan állapotban van, szeme csukott, egyes reakciói, reflexei nem mutathatók ki, vagy lassúak, közben mindent hall, ami körülötte történik. Ilyen esetek fordultak elő mély altatásban lévő betegeknél hosszú műtét befejező, „ébredő” szakaszában, amikor az operált még fájdalmat nem érzékelt, szólni képtelen volt, de már hallotta a műtétet végző csoport beszélgetését, és teljes ébredése után beszámolt róla, miről folyt a szó. Az ilyen ember nem volt halott, érzékelésének semmi köze a túlvilághoz!

Másik különös parapszichológiai helyzet az *ESP jelenség (Extrasensorialis Percepció)*, az *érezékszerveken túli érzékelés*. Bár a halálközeli élmény állapotában is lehetnek ESP jelenségek, azonban ez átélhető klinikai halál nélkül is. Az éber állapotban lévő, de reflexeiben, élettani, neurológiai tevékenységeiben bizonyos korlátozottságot mutató személy ill. beteg nincs teljes öntudatánál, ennek ellenére „én-tudata mintha a testén kívül lebegve érzékelné mindazt, ami a teste körül történik”. Ekkor – bár ennek a jelenségnek halálközeli élményekben rendkívül ritka az említése –, az illető a klinikai halál állapotában tudja, hogy mit beszélnek körülötte, és mit cselekednek vele újraélesztése során. Spiritiszta körökben ezt úgy magyarázzák, hogy halálában a lelke elszakad a testétől, vagy már csak egy vékony „ezüsthúr”, egy elvékonyodott életenergia-szál köti össze vele, és elindul a túlvilág felé, de az újraélesztés miatt nem folytatja megkezdett útját, hanem ismét visszatér a testébe. Amikor ez bekövetkezik, fölébred, és pontosan beszámol arról, amit vele műveltek. Ez az egész elmélet orvosi szempontból rendkívül zavaros. A

jelenséget értelmezni nem tudjuk. Az agysejtek minden megnyilvánulását sajnos még nem ismerjük. Tudott viszont, hogy a hypoxiának* a látókéreg áll ellen a legjobban, ezért előfordulhat, hogy az átélt, illetve elbeszélte vizionálásokat esetleg innen eredhetnek. Az biztos, hogy ezekben az esetekben az agyhalál nem következhetett be, mert visszafordíthatatlan biológiai károsodás még nem történt.

Az alábbi jelenségek a folklór, az egyes keverék törzsi vallások, és a spiritizmus körébe tartoznak.

A fekete mágia ismeri a *távgyilkolást*, amikor a sámán, varázsló, boszorkány bábut készít, amely a pusztulásra ítéltet személyesíti meg, majd nyakára zsineget hurkol és megfojtja, vagy életfontosságú szerveibe, elsősorban mellkasába, szívébe, fejébe tüket szurkál, és az illető ennek következtében bárhol is tartózkodik, meghal. Ha akad olyan varázsló, akinek az ereje erősebb a gyilkosénál, a holtat föltámaszthatja. Mindez a középkori babonák és a törzsi kultúrák világához tartozik. Sajnos csak a folklór és kultúranropológia vizsgálta, de mint érdemtelen ügyet, az orvostudomány behatóan nem foglalkozott vele, így világosan nem tisztázható, hogy a megannyi „konkrét eset” leírásának esetleg mennyiben van tudományos alapja?

Idekívánkozik még egy különös halottföltámasztás, a „*zombie-gyártás*”, amelyre megfelelő magyar szavunk sincs. A fogalom leginkább az „*apalliker*”-hez áll közelebb. A Karib-tenger térségében, elsősorban a Haïti-szigetcsoporton élő, a *voodoo* vallást gyakorló, afrikai négekből az őslakos indiánokkal keveredett népesség a „nyugat-indiai babonában boszorkányos varázslattal órák óta halott ember reaktiválására, föltámasztására” képes. Az ilyen sem nem élő, sem nem halott „köztes lény” valódi voltában kételkedem. A sírból kikelt és az élők ellen támadó hulla, akit nem lehet megállítani, megölni, mert egyébként is halott, inkább a horror és sci-fi filmek, illetve meseirodalom tárgykörébe tartozik.

A karibi szigetvilágban azonban ezeket a zombie-kat nem rombolásra használják, hanem éppen ellenkezőleg. Az agykárosodott, életműködésükben csökkent, de primitív, mechanikus és monoton munkára képes élőholtakat kihasználják. A feladatot gondolkodás nélkül végrehajtó rabszolgaként éltet, szomszár addig dolgoztatják őket, míg teljesen

* Oxigénhiányos állapot. (A szerk.)

leépülve, végleg elpusztulnak. Állítólag az alatt a több óra vagy néhány nap alatt, míg dolgoznak, értéket termelnek.

A zombie-gyártás többféleképpen lehetséges. Egy fiatal, erős férfit kiválasztanak és voodoo-halálra kényszerítik, vagyis fekete mágiával kiközösítik, olyan állapotba hozzák, amikor az földadja életét, és valószínűleg tetszhalál állapotába kerül. Testét a szigetet alkotó korallkőzet üregébe temetik, ahol alig kap levegőt. Önkívületi állapotában, tehetetlenségében ez ellen nem tud védekezni, és agykárosodást szenved. Ezután előveszik és dolgoztatják.

A másik zombie-gyártási mód az, amikor a meghalt (agyi halál állapotába került) embert fekete mágiával föltámasztják. Nem a szellemét, mert az súlyosan sérült, nem a lelkét, mivel attól félnek, sőt azt a mágiával távol tartják tőle, hanem csak a testét.

A harmadik megoldás szerint a zombie-t azzal hozzák létre, hogy az egészséges fiatalal valamilyen növényi főzetet itatnak, aki ennek hatására tetszhalál állapotába kerül. Elveszti önazonosságát, és egy másik személy hatása, irányítása alá kerül, aki rabszolgamunkára kényszeríti. Az eljárásokban kétségtelen fölfedezhetők különbségek, miként a voodoo, a tetszhalál, az agykárosodás stb. fogalmak sem azonosak.

A Bibliában nem egy halott-föltámasztásról kapunk híradást. A legkülönösebb kétségtelenül Lázáré, aki már több napja feküdt a sírban, és rajta az oszlás nyomai érzékelhetők voltak. Kérdés, hogy az ilyen agykárosodott és már biológiailag is halott mire lett volna képes további „életében”? Megjegyzem, hogy a Szent Írás arra sehol sem tért ki, mi lett ezekkel az emberekkel? Meddig „éltek” még, és milyen körülmények között? Talán apallikerként vagy zombie-ként, akkor pedig mit kezdett velük szegény családjuk? Arra sem kapunk választ, hogy e világból végleg miként távoztak? Ha újra meg kellett halniuk, az már kész büntetés volt, hiszen elég annak előzetes szenvedésein egyszer keresztüljutni.

Az egyetlen bibliai személy, akinek további életét egy darabig még ismerjük, és több napos halálából nem zombie-ként vagy apallikerként tért vissza az élők közé, az maga Krisztus volt, de Ő sem változatlan formában érkezett meg, hiszen rajta sem múlt el a halál nyomtalanul. Sebei lyukak formájában megvoltak – hitetlen Tamás beléjük mélyíthette

ujjait –, de már nem véreztek. Úgy jött át a bezárt ajtajú helyiségben tartózkodó tanítványaihoz a tömör falon keresztül, hogy maga előtt nem nyitott rést, mert – ahogy ma a teológia magyarázza – *szellemtesttel* rendelkezett. Vagyis láthatóvá, érinthetővé változott. Energiája, akár az ESP jelenségnél, akadály nélkül átjutott a tér anyagi részén – tudjuk, hogy az anyag rendkívül üres, a molekulák és atomrészek önmaguk tömegéhez képest óriási távolságokra vannak egymástól –, és a tanítványok előtt újra egyfajta anyaggá, „szellemtestté” változott, összerakódott, amely attól is különbözött a valóságos anyagi testtől, hogy nem nehézkesen járt, hanem lebegett. Mindezt elfogadni hit kérdése, de ahogy az anyagot és a természet jelenségeit mind inkább megismerjük, nyilvánvalóvá válik, hogy a tudomány sem tudja meggyőzően cáfolni azt, hogy megtörténhetnek ilyenek; a bizonyítás pedig még várat magára.

Az elmúlás témakörét boncolgatva számomra világossá válik, hogy az élet és halál egy nagyon keskeny, közös mezsgyén libikókaként egyensúlyoz, és hol egyik, hol másik kerül aktív helyzetbe.